

Світлана Якименко

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ «СИТУАЦІЇ УСПІХУ»

У статті розглядається питання підготовки майбутніх вчителів молодших класів до застосування технології «ситуація успіху» як необхідної умови особистісно-орієнтованої освіти.

Ключові слова: «ситуація успіху», освітнє середовище, успіх, вчитель, учень.

В умовах модернізації вітчизняної педагогічної освіти підготовка майбутнього вчителя, і зокрема формування його готовності до застосування технології створення «ситуації успіху» у педагогічному процесі, набуває особливої актуальності. Тому, що сьогодні у значній частині дітей відчувається втрата інтересу до школи, освітніх процесів, знань. Основною причиною цього є те, що діти не отримують задоволення від навчання, не відчувають свою успішність та інтелектуальну спроможність. Побачити в дитині особистість, що формується, допомогти їй розвинутися та розкритися духовно, створити психоемоційний комфорт особливо важливо вчителю початкових класів. Тому знання педагогічної технології створення ситуації успіху, вміння застосовувати її у професійній діяльності важливі для вчителя.

Необхідною умовою реалізації ідей особистісно-орієнтованої освіти є те, що кожний учасник процесу освіти має усвідомити значущість власної діяльності, відчути себе включеним в соціально значущі процеси. Це потребує у виховній практиці загальноосвітніх шкіл пошуку оптимізації шляхів впливу не лише на інтелект, але й на емоційно-мотиваційну, вольову сферу учнів. У цьому зв'язку значні потенційні можливості закладені у переживанні успіху дітьми, особливо молодшими школярами, як природної основи їхніх позитивних емоцій у різнобічній діяльності.

У цьому зв'язку важливим є створення атмосфери успіху в шкільному житті, що забезпечить радісне, оптимістичне світосприйняття дітей, віру в себе, впевненість у завтрашньому дні. Все це дозволяє задовольнити провідну в цьому віці соціальну потребу – потребу у визнанні. Головною умовою досягнення успіху школярами є взаємодія на суб'єкт-суб'єктному рівні у системі «вчитель – учень», «учень – учень», яка забезпечить розвиток у дитячої особистості прагнення та здатність до свідомої самостійної взаємодії з дорослими, однолітками, соціумом.

Дитина приходять до школи переповнена бажанням навчатись, але вже через деякий час бажання вчитися зникає. Це – одна з основних проблем навчання. Педагоги всіх часів шукали відповіді на це питання. К. Д. Ушинський зазначав, що дитина, яка не пізнавала радості праці в навчанні, не зазнавши гордості від того, що труднощі подолані, втрачає бажання та інтерес вчитися. Також над цією проблемою працювали такі педагоги, як: В. О. Сухомлинський, У. Глассер, О. С. Белкин, Г. А. Цукерман, І. Ф. Харламов, О. С. Смирнов та ін.

Проблему досягнення успіху у філософії у різних аспектах досліджували В. Михайліченко, О. Романовський, Л. Сохань, А. Швейцер, В. Шухмін, тісно пов'язуючи поняття «успіх» із такими філософськими категоріями, як «оптимізм», «щастя», «свобода».

Помітний доробок щодо дослідження проблематики життєвого успіху в соціології належить таким ученим, як Р. Ануфрієва, Є. Головаха, П. Бергер, І. Кон, Р. Мертон.

Внутрішні сутнісні механізми розвитку почуття радості досягнення успіху знайшли своє відображення у психологічній науці. Вчені І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, О. Кононко, У. Глассер, Д. Холт доводять, що вирішальним чинником у цьому зв'язку є зміна позиції вчителя й учня, дорослих і дітей. Д. Белухін, Л. Виготський, О. Запорожець, І. Зимня, О. Леонт'єв, І. Якиманська, П. Ярмоленко підкреслюють виняткову вагу особистісно-діяльнісного підходу в розвитку успішності дітей. О. Кульчицька, О. Коломинський, О. Савченко вказують на особливу чутливість молодших школярів до впливів довкілля, їх позитивну емоційну реакцію на безпосередні враження. К. Ізард, Д. Карнегі, О. Лаврова, О. Лук, М. Мольц акцентують увагу на позитивних емоціях, що супроводжують успіх. Е. Берн, Р. Девіс, І. Добротворський, І. Іщук, М. Киянова, Е. Ксенчук, вивчають механізми досягнення життєвого успіху.

Проте незважаючи на актуальність, ця іфоблема досі залишається недостатньо дослідженою у теоретичному та методичному аспектах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя початкових класів до застосування технології створення «ситуації успіху».

У сьогоденні надзвичайно актуальним є питання можливості успішної самореалізації особистості. Активна позиція особистості щодо власного життя, яка сприяє досягненню успіху, можлива за умови віри в краще майбутнє, в можливість перемоги добра над злом, справедливості над несправедливістю. Знання того, що за законами діалектики поступальний характер розвитку іноді переривається відступами, зигзагами, поворотами тавсе ж у кінцевому рахунку перемагає правда, справедливість, добро, висхідна лінія розвитку людства, слугує основою оптимізму. Отже, оптимістичний світогляд значною мірою визначає

орієнтацію людини на успіх.

Успіх – поняття неоднозначне, складне, має різну трактовку. З соціально-психологічної точки зору – оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості і результатами її діяльності. Кожен член спільноти, яким би великим або малим воно не було, завжди оточений системою так званих очікувань від його вчинків, дій, лінії поведінки.

Ідея досягнення успіху людиною виокремлюється як самостійна проблема у гуманітарних науках. У великому тлумачному словнику сучасної української мови успіх розглядається у двох аспектах: як позитивний наслідок роботи, справи (з цієї точки зору синонімічними будуть поняття: «значні досягнення», «удача», «талан») і як громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийхось досягнень, позитивних якостей, особливостей.

Дослідження історичного шляху становлення ідеї успішного виховання дитини дозволяє зробити висновок, що над цією проблемою плідно працювало багато зарубіжних та вітчизняних педагогів. Велике значення у досягненні дітьми успіху має спільна ідея педагогічних теорій Ш. О. Амонашвілі, Д. Дьюї, Я. Корчака, М. Монтесорі, С. Френе, С. Шацького, Р. Штайнера: виховання через свободу особистості з багатим внутрішнім світом, активної, творчої, самостійної і відповідальної. Значну спадщину щодо організації оптимальних умов для досягнення успіху дітьми залишив В. О. Сухомлинський.

Ретроспективний аналіз досягнення успіху дітьми у творчості вчених минулого дозволяє виявити їхнє розуміння важливості цього явища у установленні особистості, а також дає можливість розкрити сутність і структуру цього поняття у сьогоденні.

Успіх усвідомлюється людиною в процесі набуття соціального досвіду і досягається завдяки докладеним зусиллям і старанню. Соціологічна наука розглядає життєвий успіх як «комплекс уявлень, сформований на ґрунті суспільних вимог (норм, цінностей, стандартів), очікувань, та визнання актуальних і потенційних індивідуальних досягнень, які оцінюються як високі, престижні, взірцеві у стратифікованому суспільстві. Цей комплекс слугує критерієм оцінок, що визначають, які саме наслідки діяльності індивідів соціально винагороджуються, до чого варто прямувати, чим пишатися.

Проблематика життєвого успіху охоплює сукупність відповідних соціокультурних зразків і водночас індивідуальних настанов, очікувань, домагань на максимальне самоствердження у реальній соціальній структурі. Спосіб досягнення життєвого успіху визначається суспільством, хоча й залежить від багатьох чинників (соціального походження, психологічних рис особистості й навіть випадкового збігу обставин)» [8, с. 650].

Викладений вище матеріал доводить, що проблема успіху є спільною для філософів, соціологів, психологів, педагогів. Це зумовлене, передусім, її практичною спрямованістю, потенційними можливостями у відкритті перед індивідами перспектив їх зростання, у створенні позитивного емоційного настрою для утвердження в людині оптимістичного світовідчуття.

Таким чином, ми можемо констатувати, що без переживань та радощів успіху учню або студенту неможливо розрахувати на подальші успіхи в подоланні навчальних труднощів. Тому викладачам слід так підбирати матеріал, щоб діти отримали на відповідному етапі доступне для них завдань, що дало б їм впевненість в собі. Ситуації успіху створюються і шляхом диференціації допомоги школярам у виконанні навчальних завдань одних і тих же рівнів складності. Важливу роль у створенні ситуації успіху відіграє забезпечення сприятливої морально-психологічної атмосфери в ході виконання тих або інших навчальних завдань. Сприятливий мікроклімат під час навчання знижує поняття невпевненості та побоювання. Стан стривоженості при цьому змінюється станом впевненості.

Провідним принципом сучасної освіти виступає гуманістична спрямованість педагогічного процесу. При всій відмінності підходів і трактувань більшість дослідників сходяться на думці, що гуманізація шкільної освіти передбачає створення умов, спрямованих на розкриття та розвиток здібностей школяра, його позитивну самореалізацію. Ця спрямованість базується на повазі та вірі в дитину і виражається в цілях шкільної життєдіяльності, в її змісті, організації та засобах, а також в характері взаємодії членів шкільного колективу.

Свою гуманістичну місію освіта реалізує через дві соціальних функції: вона готує людину до виконання різних соціальних ролей і одночасно формує здатність змінювати саму себе і своє буття.

Подібна спрямованість освіти виражається у відкритості самої освітньої структури відносно інших суспільних інститутів, у взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу, свободи вираження та реалізації різних точок зору, визнання в якості прогресивних і провідних цілей особистісного розвитку дитини, створення ситуації успіху для учнів.

Таким чином, залежно від суспільної реальності розвивається одна з двох найбільш загальних тенденцій у сфері освіти: або авторитарно-демократична, або гуманістична.

Перша орієнтована на формування «адаптивної» особистості. Для цієї спрямованості характерна ставка на викладання «істини», на оцінювання та контроль. Джерелом знань є переважно вчитель, а показником успішності – старанність і дисципліна школярів. Головний орієнтир для вчителя – обсяг знань, який повинен засвоїти кожен учень.

Друга робить акцент на цілісний розвиток особистості, її духовних і

пізнавальних здібностей, самоорганізації і саморегуляції, залученні до універсальних цінностей культури. Головним інструментом стає партнерство, тісний зв'язок з життям, соціальним середовищем.

Провідним принципом сучасної освіти виступає гуманістична спрямованість педагогічного процесу. При всій відмінності підходів і трактувань більшість дослідників сходяться на думці, що гуманізація шкільної освіти передбачає створення умов, спрямованих на розкриття та розвиток здібностей школяра, його позитивну самореалізацію. Ця спрямованість базується на повазі та вірі в дитину і виражається в цілях шкільної життєдіяльності, в її змісті, організації та засобах, а також в характері взаємодії членів шкільного колективу.

Свою гуманістичну місію освіта реалізує через дві соціальних функції: вона готує людину до виконання різних соціальних ролей і одночасно формує здатність змінювати саму себе і своє буття.

Звернемося до досліджень А. С. Белкіна, щоб з'ясувати, в чому полягає успіх для дитини.

З психологічної точки зору успіх, як вважає А. Белкін – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого прагнула особистість в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, надіями, або перевершив їх. На базі цього стану формуються нові, більш сильні мотиви діяльності, змінюються рівні самооцінки, самоповаги. У тому випадку, коли успіх робиться стійким, постійним, може початися свого роду реакція, що вивільняє величезні, приховані до певного моменту можливості особистості [7, с. 28].

З педагогічної точки зору ситуація успіху – це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, при яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому [7, с. 31].

Таким чином, організація співробітництва між учителем і учнями, створення відносин довіри і взаєморозуміння, переживання радості і успіху гуманізують процес навчання, формуючи у його учасників впевненість в собі і повагу.

Тільки співпраця дозволить вчителю орієнтуватися на успіх учня і створювати спеціальні ситуації, що сприяють переживанню емоційного підйому школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В. В мире детских игр / В. Абраменкова // Воспитание школьников. – 2000. – № 7. – С. 16–19.
2. Азаров Ю. П. Радость учить и учиться / Ю. П. Азаров. – М. : «Политиздат», 1989. – 355 с.
3. Андреева А. Психологическая поддержка ребенка / А. Андреева // Воспитание школьников. – 2000. – № 3. – С. 20–22.

4. Асмолов А. Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
5. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М., 1977. – 256 с.
6. Батурин Н. А. Влияние успеха и неудачи на функциональное состояние и результативность деятельности (на примере спортивной деятельности) : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Н. А. Батурин. – Л., 1979. – 23 с.
7. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать. (Мастерство учителя: идеи, советы, предложения) : книга для учителя / А. С. Белкин. – М. : Просвещение, 1991.
8. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. ; під заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Український Центр духовної культури, 1998. – 736 с.